

Mål C-43/22

Sammanfattning av begäran om förhandsavgörande enligt artikel 98.1 i domstolens rättegångsregler

Datum för ingivande:

18 januari 2022

Hänskjutande domstol:

Sąd Najwyższy (Polen)

Datum för beslutet att begära förhandsavgörande:

22 december 2021

Klagande:

Prokurator Generalny

Andra parter i förfarandet:

D.J., D[X]. J., Ł.J., S.J.

Wojewódzkie Pogotowie Ratunkowe w K.

Saken i det nationella målet

Ett extraordinärt överklagande av en dom enligt vilken ersättning beviljas för ideell skada till följd av en anhörigs död.

Syfte med och rättslig grund för begäran om förhandsavgörande

Fråga om det förenligt med Europeiska unionens lagstiftning att på grundval av kriterier som inte offentliggjorts avdela en domare för tjänstgöring vid en högre civilrättslig domstol på viss tid eller på obestämd tid, när förordnandet när som helst och utan motivering kan återkallas.

Artikel 267 i EUF-fördraget

Frågor som har hänskjutits för förhandsavgörande

1. Ska artikel 19.1 andra stycket och artikel 5.1-5.3 i fördraget om Europeiska unionen, jämförda med artiklarna 47 och 51.1 i stadgan om de grundläggande rättigheterna, tolkas så, att de utgör hinder för en nationell lagstiftning enligt vilken en medlemsstats justitieminister, på grundval av icke offentliggjorda kriterier, å ena sidan kan avdela en domare för tjänstgöring på viss eller obestämd tid vid en högre civilrättslig domstol som är behörig att pröva mål som rör unionsrätten, och å andra sidan när som helst kan avbryta denna tjänstgöring genom ett icke-motiverat beslut?

2. För det fall den första frågan besvaras jakande, ska då artikel 19.1 andra stycket och artikel 5.1-5.3 i fördraget om Europeiska unionen, jämförda med artiklarna 47 och 51.1 i stadgan om de grundläggande rättigheterna, tolkas så, att en nationell domstol som har att pröva ett överklagande av ett domstolsavgörande i vilket en domare har deltagit som har avdelats för tjänstgöring på det sätt som anges i första frågan, är skyldig att på eget initiativ pröva om denna domstol är avhängig och opartisk, även om det inte rör sig om ett fall som omfattas av unionsrätten?

3. För det fall den andra frågan besvaras jakande, ska artikel 19.1 andra stycket och artikel 5.1-5.3 i fördraget om Europeiska unionen, jämförda med artiklarna 47 och 51.1 i stadgan om de grundläggande rättigheterna, tolkas så, att de innebär ett krav på att en domstol i en medlemsstat - med tillämpning av ett rättsmedel vars syfte är att få lagakraftvunna avgöranden upphävida, såsom ett extraordinärt överklagande - ska upphäva ett lagakraftvunnet domstolsavgörande när det har fastställts att en sådan domare som avdelats för tjänstgöring har deltagit i rättegången och att denna domstol med denna domares deltagande inte är avhängig och opartisk, eller omfattas verkningarna av en sådan överträdelse av medlemsstatens processuella autonomi?

Anförda unionsbestämmelser

Artikel 19.1 andra stycket och artikel 5.1-5.3 i FEU.

Artiklarna 47 och 51.1 i stadgan om de grundläggande rättigheterna.

Anförda nationella bestämmelser

Republiken Polens konstitution, artiklarna 45, 178.1 och 179.

Ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych (lagen om de allmänna domstolarnas organisation), artikel 77.

Kodeks postępowania cywilnego (civilprocesslagen), artiklarna 1, 379.4, 398¹³, 398¹⁵ och 398²¹.

Ustawa o Sądzie Najwyższym (lagen om Högsta domstolen), artiklarna 1.1 b, 26.1, 89.1, 91.1 och 95.1.

Kortfattad redogörelse för de faktiska omständigheterna och förfarandet i det nationella målet

- 1 I en dom av den 18 oktober 2017 ogillade Sąd Apelacyjny (appellationsdomstolen) båda parter överklaganden av Sąd Okręgowy (regiondomstolen) dom av den 9 mars 2016, i vilken var och en av kändena (D.J., D[X]. J., Ł.J. och S.J.), tillerkändes skadestånd från svaranden, Wojewódzkie Pogotowie Ratunkowe (provinsiella ambulanssjukvården) i K med ett belopp om 100 000 zloty vardera, jämte lagstadgad ränta från den 7 augusti 2013 till betalningsdagen, som ersättning för den ideella skada som de lidit till följd av en nära anhörigs död (I.J.), med stöd av artikel 446.4 i civil lagen jämförd med artiklarna 23 och 24 i civil lagen.
- 2 Ledamöterna i den domstol som avkunnade domen bestod av J.K. och J.N. - domare i appellationsdomstolen, som fullgjorde sina ordinarie förordnanden vid appellationsdomstolen, samt A.P.-P., en domare i distriktsdomstolen, som från och med den 1 november 2016 hade avdelats för att tjänstgöra som domare i appellationsdomstolen på obestämd tid.
- 3 Prokurator Generalny (riksåklagaren) ingav i enlighet med artikel 89 § 1 i förening med artikel 115 § 1 och § 1a i lagen om Högsta domstolen ett extraordinärt överklagande av appellationsdomstolens dom med hänvisning till behovet av att säkerställa iakttagandet av principen om en demokratisk rättsstat som tillämpar principerna om social rättvisa och ifrågasatte avgörandet i sin helhet.
- 4 Riksåklagaren hävdade att den överklagade domen strider mot de principer och de mänskliga och medborgerliga friheter och rättigheter som föreskrivs i Republiken Polens konstitution genom att för det första fastställa att det lämpliga skadeståndet till kändena är ett belopp på 100 000 zloty vardera, trots att familjebandet mellan familjemedlemmarna hade brutits till följd av I.J:s död som orsakats av en rättsstridig handling som begåtts av en anställd vid ambulanssjukvården i K. Vidare ansåg riksåklagaren att de utdömda beloppen inte uppfyller kraven på ersättningens kompensatoriska karaktär. För det andra stred avgörandet mot ovan nämnda principer genom att inte ta hänsyn till kändenas rättsliga och faktiska situation, vilken är en konsekvens av den rättsstridiga handling som begicks av en anställd vid ambulanssjukvården i K., och genom att inte överväga möjligheten att bevilja dem ersättning med hela det yrkade beloppet, det vill säga med 200 000 zloty vardera. Riksåklagaren anförde även en uppenbar överträdelse av materiell rätt genom en felaktig tolkning av relevanta bestämmelser i civil lagen, vilket ledde till antagandet att den lämpliga ersättningen till kändena var 100 000 zloty vardera och att högre belopp hade varit orimligt höga.

- 5 I sitt svar på det extraordinära överklagandet anförde kärandena att det skulle bifallas i sin helhet och att svaranden skulle förpliktas att ersätta deras rättegångskostnader. Svaranden anförde i sin svarsinlägga att överklagandet skulle avvisas som uppenbart ogrundat och att svaranden skulle få ersättning för sina rättegångskostnader.

Kortfattad redogörelse för skälen till att förhandsavgörande begärs

- 6 Behovet av att ställa de rättsliga frågor som formuleras i domslutet till EU-domstolen följer av att en domare som enligt artikel 77 § 1.1 i den polska civilprocesslagen har avdelats att tjänstgöra i en högre domstol på obestämd tid deltog i den dömande sammansättningen i den domstol som meddelade det angripna avgörandet. Behovet uppkom till följd av EU-domstolens dom av den 16 november 2021, Prokuratura Rejonowa w Mińsku Mazowieckim m.fl., C-748/19-C-754/19, EU:C:2021:931, punkterna 72, 73, 81, 82, 83, 88 och 90, vars domslut återges i begäran om förhandsavgörande.
- 7 I detta sammanhang uppstår först och främst ett tvivel om huruvida de slutsatser som följer av innehållet i domen i mål C-748/19, som avkunnades inom ramen för ett straffrättsligt förfarande, också bör tillämpas på situationen för domare som enligt artikel 77 § 1.1 i civilprocesslagen har avdelats för döma i civilrättsliga mål.
- 8 Eftersom denna dom uppkom till följd av en tolkningsfråga från en hänskjutande domstol som avgjorde ett brottmål, är slutsatserna i den domen inte direkt tillämpliga på situationen för domare som avdelats för att avgöra civilrättsliga mål - om inte annat så för att frågorna i det målet också formulerades som ett resultat av en granskning av den nationella lagstiftningens förenlighet med artikel 6.1 och 6.2 i Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av den 9 mars 2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden. Samtidigt är det så, förutom de uppenbara skillnaderna mellan straffrättsliga och civilrättsliga förfaranden, uppkommer tvivel bland annat på grund av att justitieministern, som också är riksåklagare, i civilrättsliga förfaranden inte har något inflytande över en av parterna i förfarandet (till skillnad från i straffrättsliga förfaranden, där riksåklagaren har ansvar över den allmänna åklagaren).
- 9 Mot bakgrund av ovanstående uppstår tvivel om huruvida domstolens dom i mål C-748/19 kan tillämpas på situationen för en domare som avdelats för att tjänstgöra vid en högre domstol som är behörig att pröva civilrättsliga mål med anknytning till unionsrätten enligt villkoren i artikel 77 § 1.1 i civilprocesslagen, vilken inte kräver att kriterierna för ett beslut om tjänstgöring vid annan domstol ska anges eller offentliggöras. En liknande fråga uppstår med hänsyn till att en domare som avdelats för att tjänstgöra vid en högre domstol med behörighet i civilmål med anknytning till unionsrätten, i enlighet med ordalydelsen i artikel 77.4 i civilprocesslagen, i likhet med en domare som avdelats för att döma straffrättsliga mål som omfattas av unionsrättslig lagstiftning, kan få förordnandet

upphävt utan uppsägningstid på grundval av ett beslut av justitieministern som inte behöver innehålla någon motivering.

- 10 Om den första frågan besvaras jakande, måste man fastställa konsekvenserna av att reglerna om förordnande att tjänstgöra vid annan domstol - i den omfattning som anges ovan - förklaras strida mot unionsrätten. Huvudfrågan är om en nationell domstol som prövar ett överklagande av ett avgörande som meddelats av en domstol i vars sammansättning det ingår en ledamot som avdelats att tjänstgöra där, är skyldig att på eget initiativ undersöka om denna domstol är oavhängig och opartisk, även om det aktuella fallet inte avser en fråga som rör unionsrätten.
- 11 Den dom som ifrågasätts i målet vid den nationella domstolen har meddelats i ett mål om ekonomisk ersättning för ideell skada som orsakats av att en anhörig person har avlidit, och förfaranden för att driva in denna typ av fordringar regleras inte av unionsrätten. Man bör dock komma ihåg att EU-domstolens dom i mål C-748/19 meddelades mot bakgrund av ett mål med ett EU-inslag, nämligen rörande giltigheten av direktiv 2016/343. Enligt Sąd Najwyższy (Högsta domstolen) kan därför denna dom från EU-domstolen inte tillämpas direkt på situationen med avdelade domare som dömer inte bara i förfaranden av annan karaktär (det vill säga civilrättsliga förfaranden), utan även i fall som inte omfattas av de bestämmelser som antagits inom ramen för Europeiska unionens lagstiftningsförfarande.
- 12 Om EU-domstolen, när den besvarar den första frågan, skulle anse att domare som avdelats för tjänstgöring enligt artikel 77 § 1.1 i civilprocesslagen och som dömer i civilmål inte omfattas av garantierna för oavhängighet och opartiskhet, uppstår frågan om vilka konsekvenser detta får vad gäller ett överklagande av en dom i ett civilmål som inte omfattas av unionsrättens tillämpningsområde. I detta fall är det särskilt tveksamt om en nationell domstol som prövar ett överklagande av ett domstolsavgörande i vilket en domare har deltagit som har avdelats för tjänstgöring på det sätt som beskrivs ovan, kan vara skyldig att på eget initiativ undersöka om denna domstol är en oavhängig och opartisk domstol. Principen om medlemsstaternas processuella autonomi kan nämligen leda till slutsatsen att det är den nationella lagstiftningen som ska avgöra om och i vilken utsträckning denna fråga ska prövas av appellationsdomstolen, inbegripet bland annat frågan huruvida en invändning från en part i förfarandet är nödvändig i detta fall.
- 13 Om den andra frågan som formulerats på detta sätt besvaras jakande uppstår dessutom tvivel om huruvida det är tillåtet att med tillämpning av ett rättsmedel såsom ett extraordinärt överklagande upphäva en dom i vilken en domare har deltagit som har avdelats för tjänstgöring enligt artikel 77 §1.1 i civilprocesslagen. I detta avseende blir frågan huruvida det är möjligt att ålägga den nationella domstol som prövar ett sådant rättsmedel en skyldighet att upphäva det lagakraftvunna avgörandet om det fastställs att en sådan avdelad domare deltog i prövningen av målet och att domstolen med en sådan domares medverkan därför inte var oavhängig och opartisk, på det sätt som EU-domstolen har funnit.

- 14 Ett extraordinärt överklagande är ett rättsmedel av exceptionell karaktär, som inrättats i syfte att kunna undanröja domstolsavgöranden som är behäftade med brister av grundläggande betydelse mot bakgrund av principen om en demokratisk rättsstat som tillämpar principerna om social rättvisa. Den konstitutionella granskning som Högsta domstolen gör i ett konkret fall till följd av ett extraordinärt överklagande har inte till uppgift att upphäva alla felaktiga domar, utan endast de domar som undergräver grunderna för det sociala kontraktet, som utgör grunden för en demokratisk rättsstat som tillämpar principerna om social rättvisa, och som därmed berör ett specifikt förhållande mellan individen och de offentliga myndigheterna eller värdigheten hos den berörda individen. De överträdelser som konstaterats undergräva denna princip måste därför vara så allvarliga att det kan anses nödvändigt att ingripa på ett sätt som påverkar den strikta principen om rättskraft. Inrättandet av ett extraordinärt överklagande, som gör det möjligt att upphäva en lagakraftvunnen dom om det anses finnas grund för detta, utgör ett undantag från den konstitutionella principen om stabiliteten hos lagakraftvunna domstolsavgöranden. Enbart det faktum att en dom uppenbart har meddelats i strid mot lag motiverar således inte att den ogiltigförklaras för att säkerställa att principen om en demokratisk rättsstat respekteras, eftersom det i vissa fall, med hänsyn till omständigheterna i en viss faktisk situation, måste ges prioritet åt det konstitutionella värdet av rättssäkerhet, i vilken ingår skyddet för lagakraftvunna avgöranden (*res judicata*), som syftar till att skydda stabiliteten och giltigheten av rättsliga avgöranden och de rättsliga förhållanden som de skapar.
- 15 Principen om stabilitet i lagakraftvunna domstolsavgöranden är också ett viktigt värde i unionens rättsordning. Det erkänns, med hänsyn till betydelsen av principen om *res judicata*, stabilitet i lagstiftningen och rättsförhållanden samt en god rättskipning, att det är viktigt att rättsliga avgöranden som har vunnit laga kraft efter det att de tillgängliga rättsmedlen har uttömts eller efter det att de föreskrivna tidsfristerna för dessa rättsmedel har löpt ut, inte kan överklagas. En nationell domstol är följaktligen inte skyldig enligt unionsrätten att underlåta att tillämpa nationella processregler som leder till att avgöranden vinner laga kraft, även om ett sådant beslut skulle kunna avhjälpa ett åsidosättande av unionsrätten (se, för ett liknande resonemang, dom av den 1 juni 1999 i mål C-126/47, *Eco Swiss*, C-126/97, EU:C:1999:269, punkterna 46 och 47, och dom av den mars 2006, *Kapferer*, C-234/04, EU:C:2006:178, punkterna 20, 21 och 24).
- 16 Samtidigt styrs unionsrätten av principen om ändamålsenlig verkan (*effet utile*), som innebär att unionsrätten ska ges full tillämpning i alla medlemsstater och den innebär en garanti för det processuella skyddet av de rättigheter som enskilda personer har till följd av denna rätt. Mot bakgrund av denna princip ska unionsrätten tillämpas på domstolens eget initiativ, utan att det är nödvändigt att åberopa den i samband med de grunder som åberopas av en part.
- 17 Ett slags komplement till effektivitetsprincipen är begreppet medlemsstaternas processuella autonomi. I denna doktrin, som traditionellt formulerades i EU-domstolens domar av den 16 december 1976, *Rewe-Zentralfinanz* och *Rewe-*

Zentral, 33/76, EU:C:1976:188, och Comet, 45/76, EU:C:1976:191, slås fast att det, i avsaknad av unionsbestämmelser, ankommer på den nationella rättsordningen att utse behöriga domstolar och fastställa de processuella villkoren för att väcka talan i syfte att skydda de rättigheter som medborgare i medlemsstaterna har till följd av direkt tillämplig unionsrätt.

- 18 Mot bakgrund av det ovan anförda uppkommer tvivel rörande frågan huruvida ett extraordinärt överklagande av en lagakraftvunnen dom i ett civilrättsligt mål som inte är ett mål som rör unionsrätten, när det i avgörandet av detta mål deltog en domare som enligt artikel 77 § 1.1 i civilprocesslagen hade avdelats för att tjänstgöra vid en högre instans, ska leda till att domen måste upphävas om EU-domstolen såsom i mål C-748/19 finner att en sådan domare inte omfattas av garantierna för oavhängighet och opartiskhet. I så fall behövs det först och främst ett klagorörelse av om en nationell domstol som prövar ett rättsmedel av denna typ såsom ett extraordinärt överklagande, på eget initiativ och under alla omständigheter måste upphäva ett lagakraftvunnet avgörande från en domstol i vars sammansättning en sådan avdelad domare deltog, eller om det i detta fall är möjligt att fastställa konsekvenserna av en sådan överträdelse enligt nationella bestämmelser, inom ramen för medlemsstatens processuella autonomi i enlighet med vad som nämns ovan.